

Klimatsmart vardag

- En fallstudie av projektet ”Klimatpiloterna i Askersund och Laxå”

Climate smart everyday life

- A case study of the project ”The Climate Pilots in Askersund and Laxå”

Josefin Egerlid

Klimatsmart vardag

Climate smart everyday life

Josefin Egerlid

Handledare: Kjell Hansen, Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Biträdande handledare: -

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2013

Omslagsbild: "Koldioxid i atmosfären"/utsikt från flygplansfönster (montage), klimatsmarta KRAV-bananer, en vanlig radhusvilla, foto: Svante Egerlid. Klimatsmarta cyklister, foto: Josefin Egerlid.

Övriga kartor och/eller bilder: -

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: climate change mitigation, ontologisk trygghet, klimatprojekt, Askersund, Laxå

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Denna uppsats är en fallstudie av ”Klimatpiloterna i Askersund i Laxå”, ett projekt som har velat lära människor hur man kan reducera sina koldioxidutsläpp. Arbetet bygger på semi-strukturerade intervjuer med projektdeltagarna och syftet är att beskriva hur de får vardagen att fungera när de samtidigt försöker minska sin klimatpåverkan. En viktig teoretisk utgångspunkt är att vardagen är praktisk och till stor del består av oreflekterade rutiner. Begreppet risksamhälle används för att belysa hur informanterna tack vare klimatexperter, i detta fall projektledarna, blir medvetna om både klimathotet och vilka förändringar de bör göra i sina vardagsrutiner. Denna medvetenhet sätter informanternas ontologiska trygghet i gungning, men tryggheten återupprättas under projektets gång genom att de arbetar in nya och mer klimatsmarta rutiner i vardagen, och genom att vissa av de gamla vanorna får en klimatsmart innebörd. De vardagliga praktiker och föreställningar som klimatpiloterna gemensamt har utvecklat kan ses som en del av ett framväxande kulturellt mönster. Hur långt informanterna kan gå i sitt klimatengagemang är beroende dels av strukturer som underlättar eller begränsar klimatsmarta beteenden, och dels av hur stora uppoffringar deras vardagsliv klarar av.

Nyckelord: climate change mitigation, ontologisk trygghet, klimatprojekt, Askersund, Laxå

Abstract

This thesis is a case study of "The Climate Pilots in Askersund in Laxå ", a project aiming to teach people how to decrease their carbon dioxide emissions. The work is based on semi-structured interviews with the project participants and the objective is to describe how they make their everyday life work while at the same time trying to reduce their climate impact. One important theoretical point of departure is that everyday life is practical and largely consists of routines without reflection. The concept of risk society is used to shed light on how the informants thanks to climate experts, in this case the project leaders, become aware of both climate change and what changes they should make in their everyday routines. This awareness puts informants' ontological security in flux, but security is restored during the course of the project as they establish new and more climate-friendly routines in everyday life, and as some of the old habits are given a climate smart meaning. The everyday practices and perceptions that climate pilots have jointly developed can be seen as part of an emerging cultural pattern. How far the informants can go in their climate commitment is dependent on structures that facilitate or limit climate-friendly behaviors and on how much sacrifice their everyday lives can take.

Keywords: climate change mitigation, ontological security, climate project, Askersund, Laxå

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Problem, syfte och frågeställning	8
1.3 Teoretiska perspektiv och begrepp.....	9
1.4 Metod och avgränsning.....	11
2 Projektet.....	13
2.1 Ett klimatpilotsmöte.....	13
3 Klimatengagemang som praktik.....	15
3.1 Lekmän vs. experter – vardag vs. vetenskap	15
3.2 Klimatfrågan inte bara en fråga om klimat	16
3.3 Gamla vanor får en ny (klimatsmart) innebörd.....	17
4 Klimatengagemang som religion?	19
4.1 Expertsystemets funktion.....	20
4.2 Ontologisk trygghet i gungning	21
4.3 Ontologisk trygghet återupprättas.....	22
4.4 Att jämföra sig med andra.....	24
4.5 Missionsuppdraget och det dåliga samvetet.....	24
5 Terrängen och kartan	27
5.1 Att ändra sina vardagsrutiner.....	27
5.2 Vad är lätt?.....	28
5.3 Vad är svårt?.....	30
5.4 Klimatengagemang inom vardagslivets ramar.....	32
6 Slutord.....	34
Källor och litteratur	36

1 Inledning

Det är en solig sensommarkväll och ett femtontal helt vanliga människor har samlats i en gammal biograf i Laxå. De har satt sig på stolarna som står uppställda i en ring mitt i salen och det gemytliga småpratet tystnar plötsligt när Johanna tar till orda och hälsar välkommen. Hon inleder samlingen med en runda där alla deltagare får avrapportera hur det har gått med den senaste utmaningen de fick; att försöka undvika korta resor med bil och istället cykla, gå eller åka buss. Någon säger att det har varit lätt eftersom hon bor i stan och har nära till allt. En annan har inte alls kunnat låta bilen stå eftersom hon och familjen bor på landet. En tredje planerar att skaffa en cykelkärra för att enklare kunna få med sig både sin lilla dotter och matkassarna på cykeln.

Scenen ovan är hämtad från ett möte för deltagarna i ett projekt med namnet Klimatpiloterna. Den här uppsatsen kommer att handla om denna grupp människor och deras strävan att få vardagen att passa ihop med ambitionen att leva ”klimatsmart”.

1.1 Bakgrund

Jag minns tydligt när klimatförändringarna blev förstasidesnyhet våren 2007. Sedan en tid tillbaka hade forskarvärlden rapporterat om smältande glaciärer och om stigande lokala och globala medeltemperaturer, men det rädde oenighet kring hur man skulle tolka detta. Ingen kunde med säkerhet uttala sig om orsakerna, men det fanns starka misstankar om att det var koldioxidutsläpp från mänskliga aktiviteter som låg bakom. Den amerikanske före detta presidentkandidaten och miljöaktivisten Al Gore gjorde sig känd som förespråkare för denna hypotes och många blev oroade efter att ha sett hans dokumentärfilm från 2006, ”En obekvämlig sanning”. När FN:s klimatpanel, IPCC (International Panel on Climate Change) år 2007 publicerade sin rapport tog klimatdebatten ordentlig fart. I rapporten framgick att majoriteten av världens klimatforskare var överens om att den globala uppvärmningen och klimatförändringarna hade orsakats av människan och denna nyhet fick stort genomslag i hela världen. I Sverige reagerade tidningarna med att publicera en mängd artiklar om klimatet och ord som ”klimathot”, ”klimatfrågan” och ”klimatsmart” började flöda. Sedan dess har det presenterats många förslag på hur vi bör reagera inför klimathotet. Vissa av dessa syftar till att anpassa oss till klimatförändringarna, ”climate change adaptation”. Mestadels har det dock handlat om ”climate change mitigation”,

dvs. strategier för att motverka klimatförändringarna genom att minska koldioxidutsläppen till en mer hållbar nivå (jfr UNFCCC, 1992: Article 2).

Den senaste tiden har det dykt upp flera projekt med syfte att medvetandegöra allmänheten om vad man som enskild individ kan göra för att minska sin negativa påverkan på klimatet, dvs. hur man kan bidra till climate change mitigation. Eftersom koldioxidutsläppen till stor del är en direkt konsekvens av vanliga människors vardagliga energianvändning och konsumtion anses denna kategori ha en viktig roll att spela (jfr Gardner & Stern 2008). Jag hade förmånen att under drygt ett år följa ett sådant projekt, ”Klimatpiloterna i Askersund och Laxå”. Projektet gick ut på att tio hushåll, fem från vardera av kommunerna, under ett års tid skulle tjäna som klimatpiloter med uppgiften att försöka minska sina koldioxidutsläpp. För att lyckas med detta möttes de en gång i månaden till en inspirationskväll där de fick lyssna till föreläsningar på ett visst tema, t.ex. korta resor, för att lära sig vad man kan göra. De fick också utmaningar som skulle sporra dem att praktisera vad de har lärt sig, t.ex. att försöka undvika bilresor som är kortare än en mil och istället gå eller cykla. Varje hushålls utsläpp beräknades i början och i slutet av projektet för att jämföra och se om de hade lyckats minska sina koldioxidutsläpp så mycket som de hade beslutat. Syftet med projektet, förutom att coacha de tio hushållen, var att det skulle bli känt hos allmänheten genom lokala medier och på så sätt inspirera alla kommuninvånare att ta steg emot en klimativänlig livsstil. Klimatpiloterna skulle även ge förslag till kommunen på vad som behöver göras på kommunal nivå för att underlätta för medborgarna att leva klimativänligt (Klimatpiloterna, Projektplan 2009).

1.2 Problem, syfte och frågeställning

Det jag vill göra i denna uppsats är att titta på klimatengagemang i det vardagliga sammanhang där det äger rum. Med ”klimatengagemang” menar jag här sådant som enskilda individer och hushåll gör för att minska sina koldioxidutsläpp och sin negativa klimatpåverkan.¹ Arbetet bygger på en fallstudie av projektet Klimatpiloterna och det är projektdeltagarnas egna berättelser och erfarenheter som står i centrum.

Syftet är att beskriva hur klimatpiloterna får vardagen att fungera när de samtidigt aktivt försöker minska sin klimatpåverkan. Utifrån mitt syfte har jag valt att dels fokusera på hur klimatpiloterna *berättar* om sina erfarenheter, dels på vilka *förändringar* de har gjort i sina liv och dels vilka *strategier* de använder för att få ”det nya vardagslivet” att fungera.

Intresset för vardag motiveras av att hushåll och individer har pekats ut som en grupp med stor potential att kunna bidra till utsläppsminskningar (Gardner & Stern 2008:3; Wells et al. 2011:1; Semenza et al. 2008:479; se även Gustavsson 2010). I USA bedöms denna kategori stå för 21 procent av de totala utsläppen, eller 38 procent om man räknar in transporter (Gardner & Stern 2008:1). Den stora frågan är bara *hur* man kan få folk att engagera sig för klimatet, och detta är ett område som har intresserat flera forskare. En dominerande idé är att det finns ett glapp mellan å

---

¹ Innebörden i ordet överensstämmer ungefär med Lorenzoni et al.’s (2007) ”climate engagement” och det Semenza et al. (2008 & 2011) kallar för ”voluntary mitigation”.

ena sidan klimatexperterna och å andra sidan allmänheten, och flera av de artiklar jag har läst innehåller förslag om hur policy bör utformas för att nå vanligt folk och få dem att ändra sitt beteende. Här nedan följer några exempel på idéer som framförts.

Gardner & Stern (2008) menar att det behövs bättre ”information”. Många hushåll har viljan och potentialen att minska sin energi-konsumtion och sina koldioxidutsläpp, men problemet är att de saknar adekvat kunskap om vad man kan göra och vilka insatser som ger störst effekt. Attari et al. (2011) håller med Gardner & Stern om att hushållen behöver information, men tillägger att man, för att kunna utforma informationskampanjer och andra åtgärder som syftar till att minska hushållens energikonsumtion, även bör ta hänsyn till folks ”föreställningar” (perception) om hur lätt eller svårt det är att göra vissa saker. Många forskare har försökt identifiera vilka faktorer som främjar och hindrar folk från att minska sina utsläpp. Swim & Becker (2012) har studerat hur människors beteende i förhållande till klimatet påverkas av det ”sammanhang” de befinner sig. De fann att tyskar ansträngde sig mer för att minska sin energikonsumtion och sina koldioxidutsläpp än vad amerikaner gjorde och drar slutsatsen att invånarnas klimatengagemang påverkas av landets klimatpolitik samt kulturella värderingar. Semenza et al. (2011) har kommit fram till att människor är mer motiverade att minska sina koldioxidutsläpp, vilket han kallar ”voluntary mitigation”, om de tror att klimatförändringarna utgör en risk för dem personligen. De menar att man därför bör argumentera ur ett ”hälsoperspektiv”, inte bara miljöperspektiv, för att motivera folk att ändra sitt beteende.

Problemet med flera av de artiklar jag har läst är att klimatengagemang behandlas som en separat aktivitet, oberoende av hur människors livssituation ser ut i övrigt. Ofta används enkätundersökningar med färdigformulerade svarsalternativ vilket ger en fragmentarisk bild som döljer mycket av komplexiteten i informanternas erfarenheter (se t.ex. Semenza et al. 2011; Swim & Becker 2012). Många nöjer sig med att undersöka människors attityder till, och föreställningar om, klimathotet men det säger inte så mycket om hur de faktiskt *agerar* i förhållande till klimatet (jfr Carolan 2010). Anledningen till att jag valt att fokusera på vardagsliv är att man behöver förstå och ta hänsyn till hur människors vardag ser ut för att kunna diskutera frågan om hur man kan motivera dem att engagera sig i klimatet.

1.3 Teoretiska perspektiv och begrepp

Eftersom temat för denna uppsats är klimatengagemang i vardagen är begreppet ”vardag” av central betydelse. Ett av de teoretiska perspektiv som har inspirerat mitt sätt att se på vardag är fenomenologi. Fenomenologin lämpar sig väl eftersom den har ett särskilt intresse för vardagslivet som studieobjekt, och ofta används för att beskriva, upptäcka och analysera kulturella mönster i det vardagliga (Frykman & Gilje 2003:7-9, 19). Vardag är något mer än bara motsatsen till helgdag; det är den del av människors liv där man inte behöver fundera särskilt mycket över hur och varför man gör saker. Vardagslivet är så välbekant och självklart att man sällan reflekterar över det. Samtidigt utgör det en referensram som människor förstår och tolkar världen utifrån. Detta sätt att använda ordet vardag har stora likheter med vad

fenomenologin kallar ”livsvärld” (jfr Frykman & Gilje 2003:36-38; Bäck-Wiklund 2007:75). Den analytiska skillnaden är att det är möjligt att reflektera över vardagslivet medan livsvärlden inte är tillgänglig för reflektion.

Klimatpiloternas syfte har varit att införa reflektion i vardagslivet och lära människor hur de kan anpassa sin livsstil så att de minskar sin klimatpåverkan (Klimatpiloterna, Projektplan 2009). En stor del av vardagslivet består av invanda och ofta oreflekterade ”rutiner” (jfr Johansson 2007:422; Bäck-Wiklund 2007:77). Var man brukar handla mat, vilken uppsättning varor man köper hem och hur man tar sig till jobbet är exempel på sådana rutiner och vanor. Kunskapen om klimatförändringarna, främst förmedlad genom projektet men även genom andra kanaler som till exempel tv och press, har gjort informanterna medvetna om att mycket av dessa vardagliga och oreflekterade handlingar faktiskt påverkar klimatet negativt. Det jag vill visa i denna uppsats är hur informanterna tillämpar den kunskap de har fått, vilka utmaningar de stöter på när de försöker förändra sin vardag i klimatvänlig riktning, och hur de hanterar olika svårigheter som uppstår med hjälp av vad man kan kalla för ”coping strategies” (jfr Lazarus & Folkman 1984). Informanterna ses här som aktörer snarare än mottagare av ett budskap (jfr Frykman & Gilje 2003:14). Frågan är alltså inte hur informanterna har *påverkats* av projektet utan hur de *använder* sig av det i sina existerande vardagsliv, dvs. deras handlande i förhållande till klimathotet.

Vidare använder jag mig av begreppet ”struktur” för att visa hur informanterna möts av både möjligheter och begränsningar när de försöker göra det som de har lärt sig i projektet. De har ett stort mått av frihet att forma sin vardag efter sina egna syften, men strukturer (i form av regler och resurser) sätter ramarna för vad som är möjligt (Johansson 2007:422, 425f). De strukturer som är relevanta det gäller klimatengagemang är bland annat fysiska strukturer såsom infrastruktur, och kulturella strukturer som talar om vad som är okej att göra och vad som inte är okej att göra. Ett annat exempel på en strukturell förutsättning är det faktum att de flesta människor inte bor och arbetar på samma ställe.

Begreppen ”risk” och ”risksamhälle” används i denna uppsats för att belysa hur människor relaterar till klimathotet. Risk har blivit ett kännetecken för den tid vi lever i; något som är inbyggt i vårt samhälle och vår livsstil (jfr Beck 1998; Giddens 1996:119f). Klimathotet kan ses som en av de risker som det moderna industriella samhället har producerat. Ett centralt element i risksamhället är de ”expertsystem”, i detta fall förkroppsligade i form av projektet, som både gör folk uppmärksamma på riskerna och föreslår lösningar (jfr Giddens 1996:84f; Beck 1998:39f, 71ff). Det är genom att påstå att någonting är en risk som experterna skapar behov av olika åtgärder för att motverka risken och därmed också legitimerar sin egen funktion.

Kunskapen som klimatexpertsystemet levererat genom projektet har spelat en avgörande roll för att göra informanterna medvetna om klimathotet och för hur de förstår sin egen roll i förhållande till klimatet, dvs. huruvida deras handlingar kan avhjälpa eller förvärra klimatförändringarna. För att kunna diskutera vad expertkunskapen gör med informanterna tar jag hjälp av begreppet ”ontologisk trygghet”, vilket syftar på känslan av trygghet i tillvaron, eller tilliten till att den sociala och fysiska omgivningen (personer och ting) samt den egna identiteten kommer att fort-

sätta vara konstanta (Giddens 1996:91; Johansson 2007:423). Projektet påverkar informanterna i två steg. Först sätts deras ontologiska trygghet i gungning genom att projektledarna uppmärksammar klimathotet som en risk, och därtill pekar på nödvändigheten att ändra på det riskabla och klimatskadliga i informanternas levnads-sätt och vardagliga rutiner. Därmed har det skapats ett utrymme för experterna att, som ett andra steg, upprätta en ny sorts ontologisk trygghet som tar itu med det som orsakade ontologisk otrygghet och ångest i början av projektet.

De perspektiv och begrepp jag har valt leder fram till en sorts kulturanalys, dvs. en studie av hur kulturella förutsättningar påverkar informanternas klimatengagemang, samt hur deras vardagliga arbete med att minska sin klimatpåverkan kan ses som en del av ett framväxande kulturellt mönster. Jag använder här ett handlingsorienterat perspektiv på kultur vilket innebär att kultur ses som något som människor kontinuerligt är med och skapar och som tar sig uttryck i det människor gör i vardagen (jfr Frykman 1992; Frykman & Gilje 2003; Ehn & Löfgren 2001). En viktig utgångspunkt för kulturanalytiska forskare är att människors personliga erfarenheter bär på kulturell information. Genom att fördjupa sig i det specifika fallet kan man därför också få syn på det universella. Detta är visserligen en idiografisk studie men de mönster som avtäcks kan utifrån detta synsätt antas ha generell giltighet (Frykman 1992:241f; Frykman & Gilje 2003:10f; Ehn & Löfgren 2001:8).

1.4 Metod och avgränsning

Människors upplevelser och erfarenheter låter sig inte fångas genom färdigformulerade enkätsvar. Därför har det varit naturligt att arbeta med kvalitativa intervjuer. Metoden jag har använt kallas ”halvstrukturerade intervjuer”, dvs. intervjuer med tydligt avgränsade ämnesområden men som till formen mer liknar ett vanligt samtal (Kvale 1997:32). (Se bilaga 1: Intervjuguide.) Informanterna representerar sju av de tio hushållen som deltagit i projektet och samtliga intervjuer genomfördes i informanternas hem (Se bilaga 2: Presentation av informanterna). Att få se och uppleva den miljö där de tillbringar stora delar av sin vardag gav ett värdefullt bidrag till förståelsen och tolkningen av deras berättelser. Det jag fick höra bör inte ses som en spegling av verkligheten utan som en situationsbunden version. Jag kan bara komma åt deras erfarenheter så som de förmedlas genom språket. Hur en person väljer att berätta om någonting beror på en rad situationsbundna faktorer, till exempel vem man talar till (jfr Ehn 1992).

Intervjuerna spelades in med hjälp av en diktafon. Nästa steg var att lyssna igenom och transkribera intervjuerna samt sortera informanternas utsagor i olika teman. Därefter inleddes en process av skrivande och fördjupad analys, bland annat med hjälp av litteratur. Citaten från informanterna har modifierats något eftersom tal-språk ibland kan vara svårläsligt i skriven form. Det är informanternas egna berättelser som ligger till grund för min analys. Beskrivningarna av projektets aktiviteter är baserade dels på mitt deltagande i klimatpilotträffarna – jag var med och observerade samt hjälpte till med vissa saker i projektet som en del av en praktikkurs inom min utbildning (agronomprogrammet med inriktning på landsbygdsutveckling) – och dels på läsning av projektplanen och projekthemsidan samt informella samtal

med projektledarna. Inga formella intervjuer har gjorts med projektledarna eftersom jag har fokuserat på projektdeltagarnas vardag. Mitt syfte har alltså inte varit att försöka utvärdera huruvida projektet varit lyckat eller inte.

När det gäller avgränsning vill jag först understryka att studien endast omfattar deltagare i projektet Klimatpiloterna Askersund och Laxå. Att bli klimatpilot innebär att man också åtog sig att försöka minska sina koldioxidutsläpp till en viss nivå som man själv fick bestämma. Min uppsats handlar därför om *aktivt* klimatengagemang och situationer som uppstår när man verkligen försöker minska sin klimatpåverkan. Detta är en viktig skillnad mot studier som använder ett blandat urval och undersöker vad som *hindrar* människor från att engagera sig i klimatet (jfr Lorenzoni et al. 2007). För det andra utfördes intervjuerna medan projektet fortfarande pågick (8-12 november 2010). Vad som hände efter projektets slut, om och i vilken form informanterna har fortsatt sitt klimatengagemang, behandlas därmed inte i denna uppsats.

2 Projektet

Projektet Klimatpiloterna i Askersund och Laxå genomfördes under perioden september 2009 till och med mars 2011 och ägde rum i Askersund och Laxå, två små kommuner i södra delen av Örebro län. Idén till projektet föddes hos forskaren och miljöaktivisten Johanna Björklund.² Inspirerad av olika klimatprojekt hon varit involverad i, framför allt projekten ”Konsumera smartare” i Stockholm och ”Klimatpiloterna” i Kalmar kommun, började hon skissa på en egen projektplan. Ett möte med Harry Lundin, miljöchef på Sydnärkes miljöförvaltning,³ ledde så småningom till att projektet blev verklighet, med hjälp av finansiering av Leader Mellansjöländet⁴ och Laxå och Askersunds kommuner samt med miljöförvaltningen som projektägare. Projektledare var Johanna Björklund och Martha Thernsjö.

2.1 Ett klimatpilotsmöte

För att ge en bild av det sätt på vilket projektledningen har förmedlat sitt budskap till informanterna kommer jag här att ge en kort redogörelse för hur en inspirationskväll kunde se ut. Jag var själv närvarande vid det tillfälle som beskrivs och redogörelsen bygger dels på mina egna minnen och dels på mötesanteckningar.

Den sjunde september 2010 klockan sex är det möte för klimatpiloterna på Bergfästet, en före detta biograf i Laxå. Mitt i salen står ett antal stolar uppställda i en cirkel. Några av klimatpiloterna står och småpratar med varandra medan andra fortfarande är på väg in. Som vanligt har det även kommit några klimatpilotsbarn och de sätter genast igång att leka. Stämningen är uppsluppen och det märks att alla är glada att träffas igen efter tre månaders sommaruppehåll.

När alla är samlade hälsar Johanna välkommen med sitt karaktäristiska muntra tonfall och programmet kan börja. Hon leder mötet ensam ikväll eftersom Martha

---

² Johanna Björklund arbetade tidigare vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Uppsala, på den numera nedlagda avdelningen Centrum för uthålligt lantbruk (CUL). Hon är för närvarande verksam vid Örebro universitet.

³ Sydnärkes miljöförvaltning är gemensam för kommunerna, Askersund, Laxå och Lekeberg.

⁴ Leader är en metod för landsbygdsutveckling inom EU och en del av Sveriges landsbygdsprogram. Leader Mellansjöländet inkluderar åtta kommuner i södra delen av Örebro län, däribland Laxå och Askersund.

har fått förhinder. Den första punkten är en runda där alla får avrapportera hur det har gått med förra utmaningen. Denna gick ut på att de skulle ”hemestra”, det vill säga semestra hemma. I början av sommaren hade de fått en lista på hundra saker man kunde göra hemma eller i närheten av sitt hem, som alternativ till att göra en klimatbelastande utlandsresa, och utmaningen gick ut på att försöka pricka av så många hemestertips som möjligt. Gunilla och Sune Lindgren har lyckats pricka av flest saker på listan, 56 stycken, och vinner därför ett pris bestående av en middag för två på en restaurang med namnet ”Krogen i skogen.”

Efter applåder och prisutdelning ger Johanna lite praktisk information till deltagarna till exempel om när och var nästa klimatpilotsträff kommer att äga rum och när denna del av samlingen är avslutad är det dags för fika. Några damer från Naturskyddsföreningens Askersunds-krets har hjälpt till att duka fram smörgåsar, hembakad äppelkaka samt te och kaffe. Projektledarna är måna om att allt som sker i projektet ska ligga i linje med projektets filosofi och därför är det mesta på fikabordet ekologiskt och närproducerat. Maten är en viktig del av träffarna och detta är något som uppskattas av klimatpiloterna.

Efter fikapausen är det dags för ett föredrag om kvällens tema, långa resor. Ibland brukar det komma föredragshållare utifrån, men den här gången är det Johanna själv som ska förmedla kunskap. Hon visar en powerpoint och redogör för hur olika färdsätt – till exempel tåg, båt och flyg – skiljer sig åt när det gäller hur stora utsläpp de orsakar. Vidare pratar hon om möjligheten att kompensera för sina utsläpp genom att till exempel plantera träd eller ge pengar till klimatkompensations-organisationer. Efter föredraget ger Johanna tillfälle för kommentarer och frågor. Flera av piloterna säger att det skulle vara svårt för dem att avstå från att resa för klimatets skull och snart har det uppstått en diskussion kring vad som är bästa sättet att klimatkompensera. Johanna avrundar föredraget och diskussionen med att presentera nästa utmaning vilken går ut på att klimatpiloterna ska tänka igenom alla längre resor de planerar att göra de närmsta tre månaderna och försöka anpassa dem så att koldioxidutsläppen blir så små som möjligt, med hjälp av informationen de har fått under kvällen.

Mötet avslutas med att alla går ut på gårdsplanen utanför och grillar äpplen i den svala sensommarkvällen. Denna programpunkt knyter också an till kvällens tema. Poängen är att visa piloterna hur man kan klimatkompensera på egen hand genom att tillverka kol av veden man grillar med.⁵ När klockan är halv tio har ännu en kväll med klimatprat och gemenskap nått sin fullbordan. Klimatpiloterna har fått en hel del att tänka på och nu fattas bara att genomföra utmaningen tills det är dags för nästa träff om en månad.

---

⁵ Metoden kallas ”Terra Preta”. Den går ut på att omvandla ved till kol. Man kan till exempel bygga en egen grill av ett oljefat där man kan laga mat och samtidigt som veden man eldar med förkolnas. Detta grillkol kan man sedan gräva ned i sin trädgård, istället för att elda tills det bara blir aska kvar. Man kan se det som en omvänd kolgruva; när man gräver upp kol och eldar med det frigörs kol till atmosfären i form av koldioxid, men genom att tillverka kol av vedträ och gräva ned det tar man bort koldioxid från atmosfären; det koldioxid som trädet har tagit upp från luften via fotosyntesen. Enligt Johanna kan en tjugo kilometers bilresa kompenseras med att man begraver ett kilo grillkol, eftersom man då för en lång tid framöver har bundit in lika mycket koldioxid som man har släppt ut.

3 Klimatengagemang som praktik

3.1 Lekmän vs. experter – vardag vs. vetenskap

En underliggande tanke som ligger till grund för projektet är att det finns en åtskillnad mellan å ena sidan lekmännen och å andra sidan experterna, eller vad Lorenzoni et al. (2005) kallar ”the climate science community”. Klimatpiloterna är lekmän som har gått med i projektet för att de upplever att de vet för lite om klimatfrågan och för att de vill lära sig av experter med större kunskap, i detta fall representerade av projektledarna. Lekmännen och experterna har något olika perspektiv på klimathotet och det märks bland annat i deras sätt att tala om det. För informanterna tycks klimatengagemang handla mindre om att hålla koll på hur många kilo koldioxid de släpper ut och mer om att förändra sina vanor och utföra vissa handlingar. Klimatpilotsträffarna har förmedlat både teknisk information om koldioxidutsläpp och klimatförändringar, samt praktiska råd om hur man som individ bör handla. Men när jag bad informanterna berätta om sin vardag för att ta reda på vilka förändringar de har gjort till följd av sitt deltagande i projektet noterade jag att de i stort sett aldrig nämnde ordet koldioxid. Istället talar de just om de konkreta saker som de gör i sin vardag.

Klimatengagemang i vardagen innebär att medvetenheten om det abstrakta och teoretiska klimathotet ”översätts” till konkreta och praktiska handlingsmönster. Denna översättning är nödvändig eftersom vardagen är konkret och praktisk till sin natur. Ett uttryck för detta är att det i informanternas berättelser urkristalliserar sig en lista över specifika saker som man bör göra eller undvika att göra för klimatets skull. När det gäller resor är rekommendationen att man ska cykla, dra ned på onödiga bilresor (t.ex. genom att kombinera ärenden), åka kollektivt (tåg och buss), samåka samt köra etanolbil. Man ska inte flyga, köra för fort och helst inte åka bil alls. När det gäller mat bör man dra ned på köttkonsumtionen, äta vegetariskt, välja produkter efter säsong (t.ex. inga tomater på vintern) samt köpa svenska, närproducerade och ekologiska matvaror. Särskilt rekommenderas rotfrukter, ekologisk mjölk, ekologiska tomater och bananer, samt fisk och älgkött. Man bör undvika produkter som innehåller palmolja, importerad mat (t.ex. ris, tropisk frukt, sockerärter från Kenya), samt att slänga mat. På energiområdet rekommenderas att spara energi genom att sänka inomhustemperaturen, släcka lampor och stänga av apparater som inte används (ej använda standby-läge), värma vatten i vattenkokare samt installera luft-

värmepump och energisparlampor. Man bör också välja rätt energikälla, t.ex. jordvärme, grön el eller vindkraft. Oljepanna och kolkraft är negativt ur klimatsynpunkt. Övriga klimattips är att sopsortera, inte köpa saker i onödan utan istället laga och återanvända saker samt handla på second hand. Husrenovering betraktas också som dåligt för klimatet.

Detta sätt att ta fasta på konkreta och specifika handlingar blir begripligt när vi använder informanternas vardagsliv som utgångspunkt för analys. Om man försöker ta till sig det stora och överväldigande klimathotet i sin helhet kan man lätt drabbas av handlingsförlamning eller ”klimatångest”. För att kunna agera i förhållande till koldioxid, stigande medeltemperaturer, smältande isar måste informanterna därför hitta ett sätt att ”översätta” det in i den egna vardagen och på så sätt göra det hanterbart. Översättningen sker också åt andra hållet, dvs. från vardagslivet till det större sammanhanget. De små sakerna som informanterna gör blir meningsfulla genom att översättas till klimatspråket. En enkel och vardaglig handling får plötsligt tyngd när den utförs för klimatets skull.

3.2 Klimatfrågan inte bara en fråga om klimat

När informanterna ska benämna vad de gör använder de ofta ord som ”klimatsmart”, ”klimatvänligt” eller ”miljövänligt”. Gunilla berättar här om hur klimatprojektet har lärt henne att bli ”ekologisk”:

Jag har blivit mer och mer intresserad av hur man kan göra för att vara så ekologisk som möjligt och hur man ska tänka. Ibland fick man reda på att man ska köpa ekologiskt, men man kan inte köpa vad som helst som är ekologiskt för allt är inte lika bra, och då ville man få mer kött på benen; vad är det man ska välja, vad ska man tänka på. Projektet var ju en bra grej då. Sedan att man har lärt sig hur man ska spara el och allt det här... man tänker inte så mycket på helheten. När man tänker ekologiskt, då tänker man mat och slänga i kompost och hur man källsorterar. Allt det där hade man i huvudet, men sedan är det ju så mycket mer.

Rent ordboksmässigt har orden ekologiskt, klimatsmart och miljövänligt skilda betydelser, men Gunilla och de andra informanterna använder dem många gånger som synonymer. Detta visar att klimatet för dem inte är ett isolerat ämne utan att det är intimt förknippat med andra miljöfrågor i deras sätt att tänka. Att köpa ekologisk mat, kompostera, sortera sopor och spara el ingår för informanterna i ett och samma förhållningssätt till omvärlden. I motsats till de vetenskapliga experternas perspektiv, som kännetecknas av stor omsorg om att dela in världen i avgränsade ämnesområden och discipliner, präglas människors vardag av ett praktiskt sunt förnuft som snarare fokuserar på hur allting hänger samman. Klimatförändringarna må vara ett nytt fenomen med en särskild problematik, men när informanterna hanterar det i sin vardag hamnar det i samma kategori som andra miljörelaterade fenomen. Det blir därför ganska naturligt att använda ekologiskt, klimatsmart och miljövänligt som utbytbara beteckningar för allt som är skonsamt mot naturen. Klimatengagemang är för informanterna inte begränsat till enbart sådant som rör klimat och växthusgaser; ibland verkar det nästan som att de använder klimatfrågan som en ny samlingskategori som innefattar alla möjliga miljöfrågor. Följande citat av Annika Schenk visar att nedskräpning för henne hör ihop med klimatfrågan:

Om alla människor var medvetna om klimatet vore det mycket bättre, säkert. Det är små grejer, som att inte slänga skräp på marken och släcka lampor. Det gör vi alltid.

Ett annat exempel är klimatpiloternas starka iver för sopsortering. För många av klimatpiloterna verkar även sopsortering höra ihop med klimatfrågan. Ett tydligt exempel var när klimatpiloterna skulle utforma en egen utmaning och Enqvists valde att göra ett dagsverke på återvinningsstationen i Askersund för att assistera besökarna och upplysa om hur de skulle sortera sitt avfall. När systemen för sopsortering och återvinning infördes var det emellertid inte med tanke på klimatet. Visserligen kan sopsortering finnas med på olika listor över vad man kan göra för klimatet, men det hamnar ofta ganska långt ned. Ofta läggs istället större vikt vid resor, livsmedel och boende, som till exempel "Klimatkontot", en webbsida där man kan räkna ut sina koldioxidutsläpp, och även i projektet Klimatpiloterna. Ändå tycks klimatpiloterna se sopsortering som en central del i sin klimatmedvetna livsstil.

3.3 Gamla vanor får en ny (klimatsmart) innebörd

Det är inte alltid som klimatengagemang innebär att man lär sig något nytt eller ändrar sitt beteende. Ofta har klimatpiloterna fortsatt med samma vanor och vardagsrutiner som förut men med skillnaden att de har ändrat sitt sätt att tala om dem. Saker som de från början brukade göra av helt andra skäl motiverar de nu med att det är klimatsmart och därmed har de försett sina handlingar med en ny innebörd. Man kan säga att de har "översatt" sina gamla vanor till det nya klimatsammanhanget. Att se sopsortering som något man gör för klimatets skull är ett exempel på en sådan översättning. Ett annat exempel är Sune och Gunilla som alltid har strävat efter att göra sina inköp i Laxå, istället för Örebro eller Mariebergs köpcentrum som ligger cirka 50 kilometer bort. Det ursprungliga skälet var att de ville stötta den lokala affärsverksamheten så att den ska kunna finnas kvar, men nu kan de också säga att de gör det för klimatets skull. Att handla där man bor, i sitt närområde, är bättre än att åka långt eftersom transportsträckan blir kortare och det därmed släpps ut mindre koldioxid. Ett annat exempel är Gunnar Marklund som nyligen köpte en motorcykel. Han köpte den främst för att kunna nöjesåka, men han ser det också som positivt ur klimatsynpunkt eftersom motorcykeln bara drar hälften så mycket bensin som bilen.

Det är flera av informanterna som berättar att de genom att delta i projektet fått bekräftat att saker de gjorde var rätt. De har med andra ord upptäckt att de faktiskt redan var ganska klimatsmarta. Projektet passar bra med det man gör och man behövde inte ändra på speciellt mycket. Man har snarare fått vatten på sin kvarn till att fortsätta leva som man gjort tidigare. Barbro och Lars Enqvist berättar att de brukade köpa ekologisk mat redan innan de deltog i projektet, även om det har blivit mer på sistone, både på grund av projektet och för att utbudet av ekologiska varor är större nu än förut. Lars kommenterar:

Vi hade väl redan tidigare en inriktning mot det här klimatsmarta som har varit uppe nu, men vi har blivit lite säkrare i att det är bra.

Gunnar Marklund gör ett liknande uttalande:

Det som har framkommit i Klimatpiloterna är ju ingenting nytt egentligen för mig, utan det är ju gammal livsstil bara, uppdatering, att se att folk får upp ögonen för det här. /.../Jag gick ju med av det skälet som jag sa till dig förut, för att liksom se; var står de här klimatpiloterna, vad har dom för tankegångar idag, hur fel har jag eller har jag gått i bräsch i det tysta. Så det har ju inte påverkat min livsstil på något sätt, utan det är bara en bekräftelse på att dom har samma idéer som jag har haft i många år.

Ibland har informanterna handlat utifrån vad som blir mest ekonomiskt och senare har det dessutom visat sig vara klimatsmart. När Lindgrens bytte ut sin oljepanna mot en bergvärmepump år 1999 var det inte främst av miljöskäl utan för att brännaren blev för dålig och att oljan blev dyrare och dyrare. Ett annat enkelt sätt att bli klimatsmart utan att behöva ändra sina vanor är leta efter tekniska lösningar som tillåter en att fortsätta leva som man gör, men med en teknik som ska ge lägre klimatpåverkan. Att byta till vindkraftsel och sätta in lågenergilampor är några exempel. Johan är den som tydligast ger uttryck för detta sätt att tänka och det visar sig i att han till bland annat har köpt en etanolbil.

4 Klimatengagemang som religion?

Det är inte alla som tror att klimathotet är verkligt. Ibland hettar det till när klimatet debatteras, till exempel på olika diskussionsforum på Internet, då skeptiker anklagar klimatvänner för att vara religiösa i sin tro på klimathotet. Andemeningen är att man inte har vetenskapliga bevis utan grundar sig på trosföreställningar istället för fakta. Oavsett vad man anser om klimathotet kan det vara intressant att använda religion som en metafor för klimatengagemang. Syftet är inte att diskutera sanningsanspråken i de naturvetenskapliga argumenten för eller emot klimathot, utan att använda metaforen som ett kulturanalytiskt verktyg för att utforska vilka kulturella praktiker och föreställningar som omgärdar informanternas klimatengagemang. Låt oss därför leka med tanken ett slag.

Om vi tänker oss klimatengagemang som om det vore en religion skulle vi kunna se projektledarna som ett slags präster i Klimatets tjänst med uppdrag att förkunna ett sanningens budskap med en mörk och en ljus sida. Den dåliga nyheten är att världen är på väg mot sin undergång därför att mänskligheten har syndat mot Moder Jord. Vårt brott är att vi har frossat i olja och väckt Klimatets vrede genom att hänge oss åt en livsstil i överflöd, bestående av flygresor till Thailand, ett överdrivet köttätande och elektriska apparater i standby-läge. Domen är fälld över jordens invånare och som straff hotar nu Klimatet med att bokstavligen förvandla planeten till ett Harmageddon, ett brinnande helvete där polarisar och glaciärer smälter och en syndaflod sveper fram och får havsnivån att stiga med sex meter. Skördarna kommer att slå fel och människor kommer att fly i skräck. Naturkatastrofer och lidande i form av värmeböljor och torka, orkaner och översvämningar blir allt som bjuds.

Men klimatprästerna predikar också hopp. Den goda nyheten, evangeliet, är att det finns frälsning om vi omvänder oss från vår syndiga livsstil. Första steget är att lära känna sanningen om Klimatet och inse vår delaktighet i de gärningar som skadar Klimatet. Andra steget är att göra bot och bättring genom att ta avstånd från synden och utföra fromma gärningar, till exempel sluta köpa importerad exotisk frukt och istället välja närodlade svenska äpplen. Då kommer Klimatet, denna osynliga högre makt, att skänka förlåtelse. Frukten av det fromma livet är sinnesfrid och glädje och kanske kommer Klimatguden också att hålla tillbaka sin vrede så att katastrofen inte drabbar oss.

För att föra ut sitt budskap har klimatpräster utsett ett antal klimatapostlar, en upplyst skara av personer med den rätta trosbekännelsen och som ska få undervisning i den rätta klimatläran. De ska också sändas ut som missionärer med uppdrag att vinna nya själar, dvs. predika för dem som ännu inte har lärt känna Sanningen om Klimatet.

4.1 Expertsystemets funktion

Klimathotet är på många sätt en produkt av det moderna samhället. För det första är klimatförändringarna som fysiskt fenomen en följd av industrialismen, dvs. människans omdaning av naturen (Giddens 1996:62f). Moderna industriella uppfinningar har visserligen gjort livet mer bekvämt, men skuggsidan är att de har förändrat världen och gjort den farligare (jfr Beck 1998; Giddens 1996:17). Ett exempel är kärnkraften som visserligen har säkrat energiförsörjningen åt samhälle och industri men samtidigt kan orsaka enorm skada på människor och natur om, eller rättare sagt *när* en olycka inträffar (som till exempel i Fukushima, 2011). Klimathotet är också en konsekvens av det industriella samhället och dess beroende av fossila bränslen. För det andra är det på grund av hur det moderna samhället fungerar som människor har blivit medvetna om klimathotet. Riskmedvetenheten kommer av den stora kunskapsproduktion som idag äger rum inom olika expertsystem och som når oss inte minst genom massmedierna (jfr Johansson 2007:438, Beck 1998:33, 39). Vi bombarderas ständigt med risker som till exempel finanskris, svininfluensa, datavirus, och nu klimatförändringar. Om det inte vore för att det fanns forskare med expertis inom klimatområdet och kommunikationsmedier som kunde sprida deras upptäckter hade vi troligtvis inte haft någon föreställning om ett klimathot, även om vi kanske hade kunnat märka av förändringar i klimatet.

Expertsystemen presenterar inte bara problem utan även lösningar. Med larmet om klimathot kommer också rekommendationer om vilka åtgärder som krävs. Både Beck och Giddens har påpekat hur människor i det senmoderna samhället alltmer sätter sin tillit till vetenskap och abstrakta expertsystem (jfr Beck 1998; Giddens 1996:81-106, 99f). En viktig utgångspunkt för min argumentation är därför att expertsystemen i flera avseenden fungerar på samma sätt som religion. Två centrala likheter är att båda två äger en viss auktoritet över människors liv samt att de levererar både hot och botemedel (jfr synd och frälsning). Att man nåtts av budskapet leder dock inte automatiskt till att man accepterar klimatförändringarna som en verklig risk eller att det skulle vara så allvarligt som det påstås. Det kan också vara svårt att orientera sig bland alla expertutlåtanden eftersom de ibland säger emot varandra eller kan visa sig vara felaktiga. Som individ måste man därför välja vad man ska sätta sin tillit till, både när det gäller problemdefinition och lösningar (Giddens 1999:45; Beck 1998:99f). Vissa tror till exempel att etanolbil som går på bio-bränsle istället för fossilt bränsle är lösningen, medan andra satsar på dieselbil med lägre bränsleförbrukning. Vissa tror att klimatförändringarna bara är påhittade eller överdrivna medan andra tar det på största allvar. Informanterna tillhör den senare kategorin. Att vara klimatpilot är att befinna sig i ett spänningsfält mellan de övergripande dystopierna och den vardagliga tillvaron. Klimatengagemanget (dvs. strävan att minska sin klimatpåverkan) handlar därför om att få ihop de två nivåerna så

att medvetenheten om, och oron för, klimathotet inte blir förlamande utan inspirerar till handling.

Barbro beskriver hur Al Gores film hos henne utlöste vad hon kallar för ”klimat-depression” och Johan berättar att han började fundera över vilken framtid som egentligen väntade hans nyfödda dotter. Annorlunda uttryckt kan man säga att kunskapen om klimatförändringarna störde deras ”ontologiska trygghet”, dvs. känslan av säkerhet och stabilitet i tillvaron (jfr Johansson 2007:423). Giddens ser en sorts dialektik mellan risk och trygghet som är typisk för risksamhället: ”... *människor [pendlar ständigt] mellan en strävan efter ontologisk trygghet och en medvetenhet om de risker som kontinuerligt skapas i det moderna samhället*” (Johansson 2007:439). Risker utgör ett hot mot tillvaron och för att återfå känslan av ontologisk trygghet måste de hanteras på något sätt. Flera av informanterna hade börjat engagera sig i klimatfrågan redan innan de gick med i projektet, till exempel i form av att de försökte sopsortera, köpa ekologiska produkter eller spara energi, dvs. göra sådant som det abstrakta klimatexpertsystemet rekommenderade. Men samtidigt upplevde de ett stort behov av mer kunskap om hur man egentligen borde bära sig åt för att leva klimatvänligt, och de gick med i projektet bland annat för att det svarade mot detta behov. Projektet var med andra ord vad Giddens skulle kalla för en ”tillgångspunkt” till klimatexpertsystemet (1996:84). Att informanterna hyser tillit till projektet som förmedlare av expertis syns till exempel i detta citat från Linda:

Nu när man har varit med i Klimatpiloterna och hört experter inom olika områden som har förklarat för en vad det gör för vår värld så har man ju verkligen tagit till sig det där.

Personliga möten, tillgångspunkter, är avgörande för att bygga upp, eller förstöra, tilliten till expertsystemet (Giddens 1996:88). Projektledarna representerar och förkroppsligar det abstrakta klimatexpertsystemet och i detta avseende spelar de en liknande roll som prästerskapet i religionen. De är auktoriteter som kan förmedla en säkrare och högre kunskap när informanternas egna referensramar och förklaringsmodeller inte räcker till för att förklara och förstå det som händer. På snarlikt vis brukar kyrkans eller religionens företrädare ses som representanter för en högre makt vilka människor kan söka sig till för att få kunskap, vägledning och trygghet, särskilt i tider av kris.

4.2 Ontologisk trygghet i gungning

Frågan är vilken skillnad expertkunskapen har gjort i informanternas liv; har projektet egentligen ökat deras känsla av ontologisk trygghet? Svaret är nej, snarare tvärtom. Åtminstone inte inledningsvis.

Det man inte vet har man inte ont av, brukar det heta, och när det gäller klimathotet verkar det till viss del vara sant. Idén med projektet var att informanterna skulle få kunskap om hur man kan minska sina utsläpp av växthusgaser (Klimatpiloterna, Projektplan 2009). De flesta av dem var visserligen medvetna och oroliga över klimathotet redan innan, men genom att delta i projektet har deras medvetenhet stärkts ytterligare och deras ontologiska trygghet har satts i gungning ännu mer. En kom-

mentar från Johan visar att projektet gett honom kunskap om hur han ska göra för att leva klimativänligt, men bieffekten är att han också har blivit medveten om alla de gånger då han *inte* lever så:

Det kan jag i och för sig tillägga: det här projektet ger ju enorm klimatångest. Jävlar, nu satte jag mig i bilen, jag kunde ju ha cyklat, borde ha åkt tåg hit.

Johan är inte ensam om att uppleva att det är jobbigt när han inte handlar efter projektets principer. Linda berättar att hon kan få ångest och dåligt samvete när hon står i en valsituation och funderar på att köpa något som hon anar inte är speciellt miljövänligt eller klimatsmart, till exempel billiga kläder:

Det känns svårt nu när man har små barn som behöver kläder hela tiden, för att de växer ur. Det känns lite omöjligt nästan om man bara skulle gå på Second Hand eller köpa sånt som är ekologiskt gjort helt och hållet. Dåligt samvete får man ju. Ibland kopplar man bort den tanken.

Ibland tycks det nästan som om det dåliga samvetet är jobbigare för informanterna än själva klimathotet i sig. Detta tyder på att klimatengagemang inte enbart handlar om att motverka klimatförändringarna; det kan också vara ett sätt att bli fri från skuld. Bamberg and Möser (2007) har argumenterat för att skuldkänslor ofta är en av drivkrafterna bakom människors miljövänliga beteenden.⁶ Projektledningen har visserligen lagt sig vinn om att inte skuldbelägga människor för deras klimatpåverkan utan istället fokusera på allt man kan vinna på att leva klimatsmart, såsom mindre stress och ökad livskvalitet. Men för informanterna verkar projektet ändå ha en moralisk funktion, i likhet med religionen. Den moraliska aspekten är ofrånkomlig eftersom projektet faktiskt markerar vad som är rätt och fel. Det råder disharmoni mellan hur vardagslivet ser ut i nuläget och hur det borde vara och därför behövs en radikal omställning eller ”omvändelse” från den klimatskadliga livsstilen till ett mer hållbart vardagsliv. Den ångest som informanterna upplever ibland kommer dock inte enbart av skuld och dåligt samvete. Det kan också komma av att klimatengagemanget leder till att vardagsrutinen rubbas. Jag ska återkomma till detta längre fram.

4.3 Ontologisk trygghet återupprättas

Oro för klimatet, skuld, klimatångest, dåligt samvete, disharmoni mellan ideal och verklighet, rubbade rutiner; allt detta hör samman med ontologisk otrygghet, dvs. en känsla av att inte riktigt ”kunna lita på omgivningen” eller ”kunna hantera olika hot och faror” (jfr Johansson 2007:423). Men detta är inte det enda som projektet har resulterat i. Projektet har också pekat på hur deltagarna praktiskt kan ändra sin livsstil och på så sätt minska sin klimatpåverkan. Detta tycks ha lett till en viss känsla av självförtroende, eller ”egenmakt”, eftersom det har gett dem möjligheter att ta aktivt ansvar och att själva kunna göra något åt klimatförändringarna. Den tillfredsställelse de utstrålar när de berättar om vad de har ändrat på kan ses som ett uttryck för denna känsla av egenmakt. Barbro, som bor elva kilometer från Askersund, säger:

Jag har cyklat mycket till stan också, då är jag lite mallig faktiskt.

---

⁶ Om detta vittnar också titeln på bok där musikern Staffan Lindberg (2010) delar med sig av sina erfarenheter av att försöka minska sin klimatpåverkan: ”Jag skulle ha bytt till lågenergilampa i hallen: en koldioxidbantares bekännelser.”

Trots, eller egentligen tack vare, att projektet inledningsvis bidrog till ontologisk otrygghet har det även blivit en plats där man försöker återupprätta tryggheten, bland annat genom att ge informanterna möjligheten att ”göra bot”. Projektet har med andra ord presenterat handlingsalternativ som ska skapa en ny sorts ontologisk trygghet. Några exempel på sådan ”botgöring” är att man äter mer vegetariskt, köper mer ekologiska produkter eller kombinerar flera ärenden i en och samma biltur för att minska bilåkandet.

En annan del av arbetet med att bygga ontologisk trygghet inom projektet består av att skapa en sorts gemenskap och skriva in det individuella klimatengagemanget i ett större sammanhang. Detta var också ett uttalat syfte enligt projektplanen, där följande citat (från boken ”Vägar till förändring” av Lennart Parknäs) återfinns: *”Det behövs ökad kunskap, men kunskap i sig är inte tillräckligt. Det behövs en dialog, ett sammanhang där förändringar sker och en känsla av meningsfullhet, att det man gör spelar roll”* (Klimatpiloterna, Projektplan 2009). Flera gånger hör jag informanterna säga saker i stil med: ”det jag gör kan spela roll”, ”det är en droppe i havet, men utan droppar inget hav”. Denna typ av formuleringar visar att man anser sig ha ett ansvar att dra sitt strå till stacken, och att det finns en tro på att det man gör faktiskt ger effekt. Samtidigt visar det att informanterna är ödmjuka när det gäller hur mycket de som enskilda individer kan åstadkomma i ett globalt perspektiv. Deras egna insatser är i sig själva inte tillräckliga för kunna rädda klimatet utan kan bara bli meningsfulla tillsammans med de insatser som görs på andra håll. Om ontologisk trygghet ska bli möjlig i bemärkelsen den fysiska miljön bevaras i sin nuvarande form (jfr Giddens 1996:91), dvs. att klimathotet avvärs eller åtminstone lindras, är det därför viktigt att uppleva att man inte är ensam utan att det också finns andra som gör samma sak. Här ser vi ytterligare en parallell till religionen, där de troendes gemenskap ofta ger mening åt den enskildes tro.

I projektet finns det dels en verklig gemenskap, ”face-to-face”, med de andra klimatpiloterna och projektledarna. Men det finns också en ”föreställd gemenskap” (jfr Anderson 2006) bestående av ”alla vi som bekämpar klimathotet”, inklusive klimatexperter och IPCC med flera. Gemenskapen är föreställd eftersom klimatpiloterna aldrig lärt känna de andra klimatvännerna personligen, men den upprätthålls ändå som gemenskap genom att man delar samma symboler (jfr *ibid*; Cohen 1985) Att man utför vissa handlingar, till exempel att köpa ekologiskt, sortera sopor och sänka temperaturen inomhus, blir därför tecken på att man tillhör klimatvännernas världsvida gemenskap. Vi kan också se det som att det ur denna gemenskap håller på att växa fram ett slags kollektivt medvetande, eller en gemensam föreställningsvärld, som människor skolas in genom vardaglig samvaro och som uttrycks i olika slags symboler såsom språk, värderingar och handlingsmönster. Denna typ av gemensamma praktiker och föreställningar kan vi kalla för kultur (jfr. Ehn & Löfgren 2001:9; Cohen 1985:15). När klimatpiloterna möts till inspirationskvällar skapas och bekräftas deras föreställningar om klimathotet. Genom interaktion och samtal med varandra lär de sig använda ord som klimatkompensera och koldioxidutsläpp, och företeelser som bil, palmolja, ekologisk mjölk och närproducerade ägg laddas med värdeomdömen utifrån hur bra eller dåliga de är för klimatet. När de sedan praktiserar vad de lärt sig, under tiden mellan träffarna, befästs denna kunskap ytterligare (jfr Frykman & Gilje 2003:42).

4.4 Att jämföra sig med andra

Att klimatpiloterna har någonting gemensamt innebär samtidigt att detta skiljer dem från andra människor (Cohen 1985:12). Klimatpiloterna talar ofta om hur andra betar sig; inte för att verka bättre än dessa andra men det är genom att ställa sitt eget agerande mot andras som man kan visa hur man själv har förändrats. Det är ett välkänt fenomen inom sociologin att den egna identiteten definieras i kontrast till andra människor (Ehn & Löfgren 2001:51, 65; Frykman 1992:252) Uttalanden om andra säger alltså lika mycket om hur de ser på sig själva. När man påpekar att grannen låter utelampan vara tänd dygnet runt, raljerar om folk som åker till Mariebergs köpcentrum för att shoppa eller berättar om bekanta som tar bilen fast de bara ska åka några kvarter, är det inte för att man vill skryta utan det är ett sätt att uttrycka att man själv har blivit upplyst, till skillnad från dem som inte har ”sett ljuset”. Ett citat från Ylva illustrerar detta:

Jamen som pappa, han kan ju sitta och åka in till Örebro för att köpa en skruv liksom. Han har ju inte riktigt fått det där tänket än kan man säga. Även fast barnen påpekar för honom att: ”inte bilen under milen!” /.../ Man lägger ju märke till just när någon annan använder bilen när man tycker att det inte behövs.

Klimatsmarta gärningar, som att köpa ekologiskt, att minska på bilåkandet etc. är en sorts yttre bevis på ens fromhet. Men fromheten mäts inte bara i förhållande till ”skriften”, dvs. projektets anvisningar, utan även genom att man jämför sig med andra. Till viss del verkar denna jämförelse ske omedvetet, eller åtminstone outtalat. Ylva är den enda som uttryckligen säger att hon faktiskt använder andra som måttstock. Hon medger att hon inte är så duktig som hon skulle vilja, men så länge hon är lite bättre än folk i allmänhet är hon ganska nöjd.

Man tror att man ska kunna vara så mycket bättre också, det tycker jag är jobbigast. Man skulle vilja kunna göra allting rätt, leva på luft och vatten typ. Men då har man i alla fall kommit en bit. /.../ Man vill vara lite bättre än normalsvenskarna. Det gör inget om de kallar en klimatpolis. Det finns säkert de som är hur duktiga som helst, att det vi gör inte är någonting [i jämförelse]. Många tror att vi är experter.

4.5 Missionsuppdraget och det dåliga samvetet

Förhoppningen hos informanterna är att det egna engagemanget ska smitta av sig på andra; ju fler det är som drar åt samma håll desto mer meningsfulla blir de egna ansträngningarna. När jag frågar Linda vad hon anser är poängen med projektet svarar hon:

Vi ska påverka vårt samhälle, först och främst dem runt omkring oss och de ska liksom föra budskapet vidare. Man kanske tycker att det är värdelöst att källsortera och köpa ekologisk mat, men man har ju lärt sig att om alla gör det så får man igång någon slags dominoeffekt.

Att klimatpiloterna skulle inspirera andra med sina erfarenheter var egentligen huvudpoängen med projektet men trots detta verkar informanterna känna sig lite klivna till sitt uppdrag. Å ena sidan anser de att deras medvetenhet om klimathotet är av godo och de vill helst att andra människor också ska få upp ögonen eftersom magnituden av klimathotet kräver att fler agerar. Men å andra sidan bär det emot att föra

över på andra det dåliga samvete som denna medvetenhet för med sig. Det är lite som i den kristna religionen, vilken lär att man måste inse den obekväma sanningen om sin synd för att förstå sitt behov av omvändelse och frälsning. Utmaningen är att presentera budskapet så att folk inte stöter det ifrån sig. Bland informanterna råder det delade meningar om hur detta bäst bör göras och om hur man ska se på det dåliga samvetet.

De flesta av informanterna drar sig inte för att försöka påverka omgivningen. Det kan handla om att fråga efter ekologiska varor i affärer och på restauranger, att erbjuda sig att diska när det är tal om att använda engångstallriker, eller att uppmana sina närmaste att källsortera. Samtidigt understryker flera av dem att de inte vill ”missionera”, som de uttrycker det. Med detta menas att man inte vill vara fanatisk eller pådyvla folk sin uppfattning utan istället, på ett diskret sätt, försöka få folk att tänka själva. Detta är en mer framgångsrik metod enligt Sune:

Men ju mer man pratar om det, alltså jag märker ju på folk att de blir ju ändå påverkade. Den bästa strategin att påverka folk är ju inte att överösa dem med profetior eller gå ut och vara missionär och ligga på. Utan det bästa sättet är i vanliga samtal, när man sitter vid kaffebordet och resonerar om något så säger man: ”har ni provat det här ekologiska vinet?”, eller vad det nu kan vara. Småstegsmetoden, det är det som ger bäst effekt tycker jag.

Några säger att de ser det som sin plikt i egenskap av klimatpiloter att upplysa andra nu när de själva har fått kunskap. Ylva står gärna ut med att folk tycker att hon är lite jobbig och för egen del tycker hon att dåligt samvete är en drivkraft till att skärpa till sig och göra rätt.

Dåligt samvete får man ju för att man vet att man skulle kunna göra det bättre och att det har en betydelse att man gör det liksom. Då är det ju bra om man får dåligt samvete för då vet man ju om problemet. Man ska ha lite dåligt samvete och få lite panik och ångest, det tror jag är bra för att man ska göra någonting. För om man inte förstår allvaret då bryr man sig ju inte heller. Om man har sett en film om hur stor påverkan det blir när de odlar jätteräkor och när de skövlar mangroveskog; om man har sett det liksom och förstår att oj, det här påverkar att jag inte ska köpa, då är ju det bra. Det är bra att få lite panik och lite ångest.

Ylvas erfarenhet illustrerar det vi såg förut; att klimatengagemang börjar i ontologisk otrygghet och att detta blir en förutsättning för att sedan kunna upprätta en ny ontologisk trygghet som är grundad i ett mer hållbart sätt att leva. Men för Johan är skuld och dåligt samvete tvärtom ett hinder för att kunna ta till sig klimatfrågan. Han berättar att han störde sig på något som stod i instruktionerna för ”hemesterutmaningen” och som han tyckte lät för uppläxande:

Då stod det ju också: Varför inte skippa Greklandsresan i år? Det tycker vi du kan göra. Det är det här pekfingeriet, det lockar inte folk. Då vinner man inte det här.

Johan är inte främmande för att diskutera klimat med folk men han vill inte att folk ska tala om för honom vad han ska göra och tror inte heller att andra vill det. Där emot gillar han Johannas inställning till klimatengagemang och menar att hon, till skillnad från dem han kallar ”naturföreningsfolket”, är uppmuntrande och får det att låta roligt att vara klimatsmart. Det märks i intervjuerna att informanterna ibland drar sig för att försöka få andra människor att börja bry sig om klimatet på grund av

rädsla för att ge folk dåligt samvete eller uppfattas som dömande. Det uppstår därför en spänning mellan den tvingande nödvändigheten i att sprida budskapet för klimats skull, och ängslan för att råka trampa folk på tårna. Slutsatsen som informanterna har kommit fram till är att man inte kan tvinga någon att engagera sig i klimatet, utan det måste ske på individens egna villkor. Trots brådskan i klimathotet hoppas de på långsamma ringar på vattnet, små steg i rätt riktning istället för revolution här och nu.

5 Terrängen och kartan

5.1 Att ändra sina vardagsrutiner

Ett av målen för informanternas klimatengagemang är att få verkligheten (den egna vardagen) att stämma överens med idealet, och tvärtom, dvs. att få idealet att stämma med verkligheten. Ofta innebär det att man behöver ändra sitt sätt att göra saker på. Processen att bryta med sina gamla trygga vardagsrutiner och försöka arbeta in nya, kan vara förenad med ett visst mått av ångest. Giddens har argumenterat för att ångest är ett grundläggande inslag i den mänskliga existensen. Rutiner är ett sätt att hålla denna ångest i schack och uppnå ontologisk trygghet genom att vardagslivet blir mer strukturerat och förutsägbart, men när rutinerna bryts finns det en risk att ångest och ängslan tränger sig på (jfr Giddens 1996:95f, Johansson 2007:423f). Det är därför viktigt för informanterna att så snart som möjligt få in nya vardagsrutiner och på så sätt återfå känslan av ontologisk trygghet.

En av de teoretiska utgångspunkterna för denna uppsats är att människor sällan reflekterar över sitt vardagliga handlande, just eftersom det till stor del består av rutiner. Enligt en modell hos Giddens kan mänskligt handlande ske på tre olika nivåer i medvetandet: den omedvetna, den praktiskt medvetna och den diskursivt medvetna. Vissa handlingar styrs av omedvetna motiv och mekanismer. Det praktiskt medvetna består av saker vi gör på autopilot i vardagen, dvs. minnen och kunskaper som vi använder oss av medvetet men utan att behöva reflektera. När vi diskuterar och reflekterar över våra handlingar använder vi det diskursivt medvetna. (jfr Johansson 2007:422f). För att kunna ändra sina vardagsrutiner i en bestämd riktning är det nödvändigt att gå från praktiskt medvetande till diskursivt medvetande. Sune talar om vikten av att ”tänka sig för” och detta är ett uttryck för att han har aktiverat det diskursivt medvetna.

Jag tycker det handlar om att försöka att tänka sig för. Jag tycker framförallt i vardagen så ska man försöka tänka sig för på alla sätt och vis.

Informanternas deltagande i projektet har inneburit att de har tvingats att börja reflektera över sina vardagsrutiner. Sådant som man förut gjorde av bara farten är helt plötsligt inte så självklara längre. Denna diskursiva medvetenhet skulle med religiöst språkbruk kunna liknas vid att få en uppenbarelse, eller att bli upplyst. Men det räcker förstås inte att vara medveten eller att ha ”sett ljuset”. Mycket av det infor-

manterna berättar handlar om hur de försöker gå från ord till handling och tillämpa det som ”skriften” säger. Denna process tar sin början i den praktiskt medvetna och trygga om än *klimatskadliga* vardagsrutinen (ontologisk trygghet). Genom projektet väcks klimatpiloterna till en diskursiv medvetenhet om sin egen vardag och om hur den borde se ut istället (ontologisk otrygghet). Här påbörjas ett arbete för att anpassa verkligheten till idealet och idealet till verkligheten. Till sist kommer de fram till en praktiskt medveten och denna gång *klimatvänlig* vardagsrutin (ny ontologisk trygghet). Erfarenheten av att handla mat är ett av de tydligaste exemplen på hur detta går till. Linda Säterås beskriver:

... man får ångest ibland, när man går i affären och ska välja mellan varor och så. Det tar mer tid liksom för man måste tänka lite extra. Nu har vi väl fått in det rätt så bra så nu vet jag mer vad det är för märken man kör på. Men i början var tog det jättelång tid att handla för man var tvungen att läsa på alla förpackningar. Ibland kanske man tog ett mellanting som var så här halvbra och ibland tog man det som var bra och ibland inte liksom. Det tog ju lite tid och lite ångest och så.

Linda hade sin rutin för att handla mat men när hon fick ny kunskap kunde hon inte längre välja sina varor rutinmässigt utan var tvungen att tänka igenom sina val och bedöma varorna utifrån den nya kunskapen. Det var jobbigt att behöva fundera så mycket för varje vara och ändå inte veta om man gjort ett bra val – notera att Linda använder just ordet ångest för att beskriva känslan – men när hon väl fått in nya vanor känns det bra igen. Sett ur detta perspektiv är målet för klimatpiloternas process alltså att komma tillbaka till utgångsläget, en inarbetad rutin som inte kräver så mycket tankearbete. Det är just på detta sätt kulturell inläring sker; genom att praktiska handgrepp och symboliska innebörder ”*sjunker in i medvetandet och blir något naturligt och oreflekterat*” (Ehn & Löfgren 2001:125). Frykman skriver, med inspiration av Bateson, att det vore ”*förlamande för allt handlande och tänkande om vi ständigt tvingades fatta beslut från scratch eller syna de premisser utifrån vilka vi agerar*” (1992:250). Rutiner gör att vardagen fungerar smidigare och som vi såg ovan har de även stor betydelse för att hålla ångesten borta och skapa ontologisk trygghet. Det ska dock tilläggas att de nya rutinerna också kan komma att utmanas och då sätts en ny process igång.

5.2 Vad är lätt?

En ganska självklar men ändå viktig insikt är att det går lättare att införa rutiner som inte stör de gamla invanda rutinerna alltför mycket, dvs. de som inte kräver för stor omorganisering i befintliga tanke- och handlingsscheman. Allra lättast är det att ta fasta på de saker i ens vardagsliv som redan stämmer med idealet. Man bara fortsätter att göra som man brukar och ger sina rutiner en ny klimatvänlig innebörd. Eva Gustavsson gjorde en liknande observation i en undersökning av attityder till klimatfrågan; det folk tyckte var viktigast att göra var också sådant som var enkelt och inte krävde någon uppoffring, ”... *som att källsortera sopor, slå av strömbrytaren på elektriska apparater och släcka lampor i rum där ingen befinner sig*” (Gustavsson 2010:23). Bland informanterna är det flera som har för vana att köpa svenskt kött. Det ursprungliga skälet var att man hade större tillit till svenskt kött än utländskt, men nu gör man det också för miljöns skull eftersom det svenskproducerade har kortare resväg och därmed orsakar mindre koldioxidutsläpp.

I vissa fall har informanterna ändrat på sina rutiner men utan att behöva anstränga sig speciellt mycket. Exempel på saker som informanterna upplever som enkelt är att sopsortera, köpa ekologiska varor och spara energi i hemmet. Just dessa saker återkommer ofta i informanternas berättelser och kan närmast ses som en sorts symboler för den klimatvänliga livsstilen. En intressant fråga är varför vissa saker är enklare att göra än andra.

Gemensamt för sopsortering, ekologiska matvaror och energibesparing är att dessa är förbundna med etablerade system och stödfunktioner som har utvecklats i samhället för att underlätta och uppmuntra ett visst beteende. Sopsortering underlättas av att det finns sorteringsinstruktioner på förpackningarna, specialdesignade kärl för hushållet, återvinningsstationer, och återvinningsanläggningar. Ekologisk mat kan man köpa tack vare att organisationer som KRAV och EU har utvecklat kriterier, certifieringar och stödformer till bönder. Det enda konsumenten behöver göra är att hålla utkik efter en viss märkning på produkten. Så länge man accepterar att betala ett något högre pris är det bara att flytta handen lite åt sidan och ta den KRAV-märkta mjölken istället för den vanliga och vips har man gjort en insats för klimatet. Energibesparing är också relativt enkelt. Många har till exempel bytt ut sina gamla glödlampor mot lågenergilampor, och detta är till stor del ett resultat av EU:s beslut att från och med september år 2009 fasa ut och förbjuda de ineffektiva glödlamporna. Marknaden är även full av andra energibesparande produkter såsom luftvärmepumpar, jordvärmepumpar, solceller, vindkraft och så vidare. Alla dessa uppfinningar och stödfunktioner har gjorts tillgängliga för konsumenterna och gör det enklare för informanterna att ”göra rätt”. Detta förklarar förvisso inte varför folk väljer att göra dessa saker men det visar hur det möjliggörs när man väl har viljan.

Att minska sin energianvändning är inte bara bra för klimatet och miljön utan även för plånboken. Gustavsson (2010:23) noterade att folk är mer motiverade att göra saker som är förknippade med att spara pengar, och detta stämmer även med mina iakttagelser. Det var mer motiverande och lättare för klimatpiloterna att göra klimatvänliga val när det fanns något att vinna på det. Linda och Martin bor i centrala Laxå och under en period pendlade bägge till sina arbeten i Örebro. Eftersom de hade olika arbetstider kunde de inte samåka så Martin åkte bil och Linda tog tåget. Linda kunde ha använt deras andra bil men fördelarna med tåg övervägde:

Jag ville ju ta tåget. Det blir billigare, bättre för miljön och trevligare, och vi har ju så nära till tåget. Jag köpte pendlarkort, då ingick både tåg och buss i Örebro.

Kanske hade Linda istället valt bilen om det hade varit mycket billigare alternativ än tåget, men tack vare att hon hade enkel tillgång till kollektivtrafik nära sitt hem och till ett bra pris blev det enkelt för henne att välja det klimatsmarta alternativet.

Det är lättare att bli klimatvänlig när det finns strukturer som stödjer och uppmuntrar det klimatvänliga beteendet (jfr Lorenzoni et al. 2007:455). Det finns olika sorters strukturer; vissa är konkreta och andra är abstrakta men likväl kännbara t.ex. politiska strukturer och kulturella normer och värderingar. Här syftar jag huvudsakligen på strukturer i konkret och fysisk bemärkelse. Strukturer kan ses som regler och resurser som både begränsar och skapar möjligheter för människors handlande.

Samtidigt uppstår och upprätthålls strukturerna genom människors handlingar (Johansson 2007:425). Sopstationer är en resurs som människor kan använda sig av, men de skulle troligtvis inte finnas kvar om folk fick för sig att vägra sopsortera. Ekomjolk och lågenergilampor skulle sannolikt försvinna från sortimentet om ingen ville köpa, men genom att köpa sådana saker bidrar man till att reproducera och förstärka en struktur. Alla de gröna och klimatsmarta produkter som har dykt upp är därför tecken på förändringar i marknadsstrukturen.

5.3 Vad är svårt?

Det är enklare att göra det klimatvänliga alternativet till en del av sin rutin då valet mellan vad som är bra och vad som är dåligt för klimatet är tydligt, som till exempel när det finns en speciell certifiering att gå efter. När det gäller matinköp beskriver flera att det var jobbigt och krångligt i början, ända tills man fick in vanan, och nu är det nästan så att man inte tänker på det. Enqvists säger så här:

Nu tycker inte jag man tänker så himla mycket. När man tar mjölk så tar man den mjölken och så vidare.

Det klimatsmarta beteendet har i detta fall blivit rutin, en praktiskt medveten rutin. Problemet är när informanterna inte lyckas få det klimatsmarta att bli till rutin. Orsakerna till detta kan vara flera. En grundläggande utmaning är att livet för informanterna inte enbart handlar om hur de ska minimera sina koldioxidutsläpp utan om att få vardagen att fungera som en helhet, vilket på engelska kan kallas ”coping”. Även om projektledningen har ansträngt sig för att presentera de klimatsmarta handlingsalternativen på ett användarvänligt sätt är det inte alltid så lätt för informanterna att infoga dem i ett redan existerande vardagsliv. Klimathotet är visserligen en ödesfråga för mänskligheten men för informanterna som enskilda individer är inte meningen med livet att leva klimatvänligt. Snarare handlar klimatengagemanget om att väva in omsorgen för klimatet i det personliga livsprojektet och där finns redan en massa olika drömmar, värderingar och målsättningar. Strävan att leva klimatsmart kan därför ofta krocka med andra strävanden och prioriteringar.

Johan tycker att det i vissa fall är svårt att ta hänsyn till klimatet på grund av att han har en liten dotter att ta hand om. Exempelvis väljer han och frun bort tåget till förmån för bilen när de ska åka till sommarstugan. Att resa med tåg skulle ta minst fyra timmar och han menar att det inte skulle fungera med ett litet barn. Här ser vi en konflikt mellan det som är viktigt på lång sikt och det som är viktigt här och nu. Det är inte så att han vill ”offra” klimatet för sin egen bekvämlighet, men i denna situation kompromissar han ändå med klimatmedvetenheten; här och nu väger det tyngre att göra det som blir smidigast med tanke på barnet. Då får hans omtanke om barnet komma före omtanken om klimatet.

Att dra ned på bilåkandet är en av de svåraste utmaningarna för flera av informanterna med tanke på att de bor på landsbygden och därför är beroende av bilen. Flera bor långt ifrån jobb, skola och affärer och detta gör det i princip omöjligt för dem klara sig utan bil. De skulle förstås kunna välja att bo någon annanstans, men som

livet ser ut just nu är bilen ett måste för att få vardagen att fungera. Eller som Gunnar Marklund uttrycker det:

Du är tvungen att ha bil och åka mycket. /.../ Här har du inget alternativ, om du inte sätter dig här nere och sitter still här. Men jag menar folk måste ju jobba, tjäna sina pengar.

Lindas kommentar på samma tema:

Vi som bor på landet har ju svårt med det här med resor och att dra ner på pendlingen. En del kanske kan göra det, de som har nära till jobbet och sånt.

Vardagen ska inte bara fungera, den ska fungera tillfredsställande och man ska kunna göra roliga saker. Så här förklarar Säävs varför de behöver två bilar, en för Mikael som jobbar längre bort och en för Ylva och barnen som mest uppehåller sig nära hemmet:

Ylva: Om man bara hade en bil skulle det vara lite tråkigt. Då skulle vi ju få vara hemma jämt istället jag och barnen. Det skulle ju funka sommartid att gå upp till dagis, men vintertid skulle det inte. Och skulle det hända något så känner man att man vill ju ha en bil till utifall att.

Mikael: Trots att man är klimatpilot så måste man ju kunna unna sig att åka och bada någonstans, inte hoppa i närmsta dike. Nej, man måste ju kunna göra saker och det funkar ju inte med bara en bil då.

Att välja det ”rätta” innebär ofta att man måste offra någonting och ibland upplevs uppoffringen som alltför stor. Så här förklarar Sune varför han oftast åker bil till Örebro, trots att tågförbindelse finns:

Just till Örebro med tåg... vissa möten kan det nog vara reflektionslöst med det, då borde man kunna åka tåg. Det jag tycker jag måste göra då är att väga den tid som jag ska sitta och vänta när man ska byta i Hallsberg och så. Jag tycker inte att det är riktigt rimligt att jag lägger en massa tid på det och att resan tar onödigt lång tid. Jag vill ändå försöka vara någorlunda effektiv, men ibland är det inget bra försvar. Vi säger allihop härmere vi skulle kunna åka mer tåg än vad vi gör. Sedan finns det andra gånger då det bara inte fungerar, därför att det inte fungerar med förbindelser.

I detta fall var det klimatsmarta valet förknippat med en extrakostnad i form av tid, men det kan lika ofta vara pengar, som den gången då Sune skulle köpa gurka:

Sedan var det gurkan då, och då hade de ekologiskt odlad gurka. Jag slängde den på vågen och då kostade den fyrtyotvå spänn, fyrtyotvå spänn! Jag stod länge och funderade, ska jag betala fyrtyotvå spänn för en gu... men jag tog den. /.../ Egentligen vet jag ju hur det ska vara, men jag måste erkänna att jag flippar ju ur ibland, jag köper sånt som jag inte borde göra.

Vi har just sett två exempel på situationer där Sune har problem med att välja hur han skulle agera. Dessa illustrerar väl det Giddens menar när han säger att på människor i stort sett alltid har möjlighet att välja mellan olika handlingsalternativ, men att handlandet samtidigt formas av strukturer (Johansson 2007:425-426). Lorenzoni et al. (2007:453) har, med utgångspunkt i detta tänkesätt, visat att människor ofta upplever sig begränsade i sitt klimatengagemang på grund av brist på stödjande infrastruktur och mekanismer, som till exempel tillgång till pålitlig kollektivtrafik och miljövänliga produkter till ett rimligt pris. I Sunes fall är bilen ibland det enda alternativet när han ska resa till Örebro, men det är oftast inte fysiskt omöjligt för

honom att välja det klimatsmarta tåget. På grund av hur infrastrukturen ser ut, dvs. motorvägen och tågsträckningen, kommer han fram snabbare när han reser med bil än med tåg. Därför väljer Sune att ta bilen, eftersom han upplever det som en alltför stor inskränkning i sitt vardagsliv att lägga ned mer tid på resande. Transportstrukturen påverkar hans beslut men han är inte ett offer för den utan kan alltid ”handla annorlunda” (jfr Johansson 2007:422).

5.4 Klimatengagemang inom vardagslivets ramar

Det faktum att man har deltagit i projektet och fått ”coachning i att minska sina utsläpp av växthusgaser” (Klimatpiloterna, Projektplan 2009) leder inte automatiskt till att man börjar bete sig på ett visst sätt. Klimatengagemanget är en del av ett helt liv, vardagslivet, och det är detta vardagsliv som sätter ramarna för vad som är möjligt att göra. Hur långt man drar sitt klimatengagemang är därför inte främst en fråga om ambitionsnivå, kunskapsnivå eller vilja, utan om hur stora uppoffringar vardagen klarar av. Detta kan se olika ut för olika personer. Pensionären har inga problem med att cykla en mil till stan, men småbarnsföräldern behöver ta bilen för att skjutsa barnen ”bara” ett par kilometer till sina aktiviteter.

Utmaningen för klimatpiloterna, och för människor i allmänhet, är att få livet att gå ihop, dvs. ”to cope”. I vissa fall innebär det att man sänker ribban och anpassar idealet till verkligheten snarare än tvärtom. Trots att man till exempel vet att man borde ta tåget istället för bilen, så kan man inte göra det för att det får så stora konsekvenser för vardagslivet i övrigt. Så här resonerar Annika och Jan om sina flygresor Holland:

Annika: Vi flyger fortfarande till Holland. Det känns inte så bra men jag gör det ändå, för att besöka min släkt.

Jan: Men sånt är livet. Man måste göra så mycket som möjligt som man kan för miljön, men man måste fortsätta ha ett normalt liv så som människor lever idag.”

Annika: Att man är medveten, det är det viktigaste. /.../ Jag kan inte säga: ”nej, jag ska inte flyga för miljöns skull, så därför är jag nästan inte hemma [och hälsar på]”, men jag är medveten om det.

Jan: Vi gör så mycket som möjligt här, köper bra produkter, slänger inte mat...

Det som är viktigt i vardagslivet är inte enbart hur man får ihop det rent logistikmässigt och praktiskt utan även vilka värden man prioriterar. Johan och hans fru Mona tycker om att resa och de vill inte sluta med det, men de tänker göra vissa ändringar i sina resvanor för klimatets skull. Deras favoritsemester var en bilsemester i USA då de åkte från New York till San Fransisco.

Extremt klimatosmart men det där vill vi göra om. /.../ Vi har sagt att vi ska semestra mer i Sverige, tåg, och flyger vi så ska vi klimatkompensera. Det sa vi också och många andra (under utmaningen ”Långa resor”, min anm.), vi tänker inte ge upp resandet.

Resandet är så värdefullt för Johan och Mona att om de måste göra omfattande ingrepp i det så upplevs det som en alltför stor uppoffring. De flesta av informanterna verkar också mena att livet som klimatpilot inte ska behöva vara jobbigt och krä-

vande. Strävan att leva klimatsmart ska inte inkräkta på vardagen så att det blir förslavande och tar bort livsglädjen. Det är något av detta som uttrycks i följande ordväxling mellan Sune och Gunilla:

Sune: Sedan måste, och så tycker nog Johanna med, att livet måste ju bestå av fest också.

Siv: Jo men det har de ju sagt.

Sune: Och det är ju inte nödvändigt att varenda fest innehåller bara vegetarisk mat, tycker jag, men man kan ju se lite olika på det.

Jag skrev tidigare om att klimatpiloterna under projektets gång har tillägnat sig en gemensam uppsättning symboler (vokabulär, värderingar, handlingsmönster etc.) och att dessa tillsammans utgör en sorts "klimatsmart" kultur. Det hör till symbolers natur att de är vaga och att de till stor del förses med mening av den som använder dem (Cohen 1985:21). Följden blir att även om klimatvännerna har de kulturella symbolerna gemensamt delar de inte nödvändigtvis innebörden. De förenas i sin strävan att "leva klimatsmart" men ibland blir det tydligt att föreställningarna om vad detta i praktiken innebär skiljer sig åt. Johan gillar Johannas sätt att se på saker men han håller inte med om de i hans tycke vänstervridna idéer som har framförts av vissa andra föreläsare under projektets gång.

... väldigt många som jag, småborgerlig Svensson som inte vill gå runt i kofta och äta palsternacka, kommer ju aldrig att ta till sig det här, kommer ju bara blåvägra och neka, därför att det är ju så vänstervridet. Och att prata om att tillväxt är dåligt, vi ska ställa om och bo i små myrmarker och odla morötter. /.../ Det kommer aldrig att funka, vi kommer aldrig att klara den här klimatutmaningen om det är bara den flygeln som har patent på det här och dessutom accentuerar den så pass mycket att dom som liknar mig inte tilltalas och därför inte hörsammar det. Det är ju jobbigt och det enda folk ser är att det är jobbigt och att det är en massa flummiga vänsterpartister som håller på med det här.

Johan menar att det är av politiska skäl som han har svårt att ta till sig den vision som bland andra Naturskyddsföreningen har målat upp, men den motvilja han känner kan också ses som ett uttryck för att visionen ligger så långt ifrån hans egen vardag. För någon som bor på landet och odlar morötter kanske det låter fantastiskt, men för Johan funkar det inte inom ramarna för hans vardagsliv så som det just nu ser ut. Kanske har det också att göra med att det man gör är så tätt förknippat med den man är. Identitet är förankrat i handling (Frykman & Gilje 2003:11), och om man ska ändra sitt sätt att göra saker, eller rentav göra något helt annat betyder det att ens identitet förändras. Bilden av det klimatvänliga livet måste på något sätt vara möjlig att känna igen sig i. Om den avviker alltför mycket från det befintliga vardagslivet kommer man med stor sannolikhet stöta den ifrån sig.

6 Slutord

Vardagsperspektivet lyser med sin frånvaro i mycket av den vetenskapliga litteraturen om vanliga människors klimatengagemang. För att ta upp denna utmaning har jag intervjuat deltagare i projektet Klimatpiloterna Askersund och Laxå, och försökt ta reda på hur de bär sig åt för att få ihop vardagspusslet efter att ha gett sig hän åt att försöka minska sin klimatpåverkan.

I min analys har jag kunnat urskilja några olika strategier som informanterna använder sig av för att passa in klimatengagemanget i vardagen. En strategi är att man börjar benämna vissa av sina beteenden som ”klimatvänliga”. Man kan fortsätta att agera på samma sätt som förut men förser sitt handlande med en ny innebörd. En annan strategi går ut på att utvidga vad klimatfrågan handlar om så att de miljövänliga beteenden man redan utövade nu innefattas i klimatengagemanget. En tredje strategi är att man faktiskt gör förändringar i sitt vardagsliv utifrån de instruktioner man har fått i projektet. Slutligen finns det även en strategi där man helt enkelt väljer att ta avstånd från att göra saker. Alla dessa strategier är ett uttryck för att människor har ett visst mått av handlingsfrihet, samtidigt som denna frihet definieras av strukturer, dvs. möjligheter och begränsningar i handlingsmiljön. De kan med andra ord välja själva hur de ska hantera den kunskap de har fått, men inom vardagslivets ramar.

Behovet av att få vardagen att fungera smidigt gör att man förhandlar om vad man kan sträcka sig till att göra och inte. Det är större sannolikhet att man anammar ett klimatvänligt beteende om det går att göra det till en del av vardagsrutinen. För informanterna har klimatengagemanget kommit att handla om att göra konkreta saker och få in nya rutiner snarare än att beräkna storleken på sina koldioxidutsläpp. Detta är en sorts översättning som gör det möjligt att förhålla sig till det abstrakta och överväldigande klimathotet i det konkreta och praktiska vardagslivet.

Klimatengagemanget vilar på ett antal grundstenar. För det första utgår den från en tro på någonting som man inte riktigt kan få bekräftat i sitt vardagsliv, nämligen klimathotet. För det andra bygger den på tillit till experter och till den kunskap som dessa förmedlar och så som den kommer till uttryck hos t.ex. IPCC, Al Gore, m.fl. För det tredje vädjar det till människors oro och moraliska ansvarskänsla. Övertygelsen att man har ett personligt ansvar, är avgörande för att man ska vilja agera, och känslor av skuld och dåligt samvete kan fungera som en drivkraft i engagemanget.

Sist men inte minst är det något som äger det rum i, och på samma gång bidrar till att skapa, ett sammanhang som ger mening.

Klimatengagemanget är en process som till stor del utspelar sig i vardagslivet. Att bli medveten om klimatförändringarna, och om hur man själv bidrar till dem, gör att den ontologiska tryggheten sätts i gungning. De känslor av ”klimatångest” och ontologisk otrygghet som då infinner sig utgör en förutsättning för att sedan kunna återupprätta den ontologiska tryggheten, men denna gång på andra grunder. I bästa fall leder klimatengagemanget fram till en ny sorts ontologisk trygghet som bygger på att man tar itu med klimathotet genom att ersätter de gamla klimatskadliga beteendet med en ny och mer klimatsmart vardagsrutin. De beteenden och föreställningar som klimatpiloterna gemensamt har utvecklat kan i förlängningen ses som en del av ett framväxande kulturellt mönster.

Under arbetet med denna uppsats har jag sett att det finns saker som kan vara bra att i åtanke när man arbetar med någon typ av klimat- eller omställningsarbete. För att klimatprojekt av denna typ ska vara effektiva, och för att människor ska kunna ändra sitt beteende och på så vis minska sina koldioxidutsläpp, behöver instruktionerna vara sådana att de lätt går att införliva i vardagslivets rutin. Rekommendationer som är svåra och krångliga att följa kommer sannolikt att ignoreras. Människors frivilliga klimatengagemang begränsas ofta av strukturella hinder, till exempel hur trafiksystemen är utformade, var arbetsplatser är lokaliserade och liknande. En viktig uppgift för dem som arbetar med klimatfrågor är därför att utforma olika strukturer och politiska styrmedel som underlättar klimatvänliga beteenden i vardagen. Åtgärderna behöver vara väldokumenterade och välgenomtänkta så att de verkligen ger avsedd effekt utan att ställa orealistiska krav på förändringar i människors vardagsliv. Det behövs också satsningar som ger en känsla av att man är en del av ett större sammanhang och att det man gör har betydelse.

Trots att min studie tyder på att det finns en del som behöver göras för att underlätta för människor att minska sin klimatpåverkan så har det också visat sig att Klimatpiloterna i Askersund och Laxå haft stor framgång. De enskilda pilothushållen lyckades sänka sina koldioxidutsläpp med mellan 2-73 procent och den totala minskningen för alla tio hushållen tillsammans var omkring 30 procent.⁷

7

http://www.sydnarkemiljo.se/download/18.20d1a92912d900a51f68000195/Pressrelease_Klimatpiloterna_101214+rev+b.pdf (2012-03-29)

Källor och litteratur

- Anderson, Benedict 2006 (1983): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London/New York: Verso.
- Attari, Shahzeen Z., Michael L. DeKay, Cliff I. Davidson & Wändi Bruine de Bruin 2011: Changing Household Behaviors to Curb Climate Change: How Hard Can it Be? *Sustainability: the Journal of Record*, Vol.4 No.1, February 2011.
- Bamberg, S. & G. Möser 2007: Twenty years after Hines, Hungerford and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology* 27.
- Beck, Ulrich 1998: *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Bäck-Wiklund, Margareta 2007: Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap. I: Månson, Per (red): *Moderna Samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Nordsteds akademiska förlag.
- Carolan, Michael 2010: Sociological ambivalence and climate change. *Local Environment* Vol. 15, No. 4, April 2010.
- Cohen, Anthony P. 1985: *The Symbolic Construction of Community*. London : Ellis Horwood Ltd. and Tavistock Publications Ltd.
- Ehn, Billy 1992: Livet som intervjukonstruktion. I: Christoffer Tigerstedt, J.P. Roos och Annie Vilkkö (red.): *Självbiografi, kultur, liv: Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Stockholm: B. Östlings Bokförl. Symposium .
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2001: *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.
- FN:s klimatpanel 2007: *Syntesrapport - Sammanfattning för beslutsfattare - Fjärde utvärderingsrapporten från Intergovernmental Panel on Climate Change*.
<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5763-3.pdf> (2012-05-30)
- Frykman, Jonas 1992: Biografi och kulturanalys. I: Christoffer Tigerstedt, J.P. Roos och Annie Vilkkö (red.): *Självbiografi, kultur, liv: Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Stockholm: B. Östlings Bokförl. Symposium.
- Frykman, Jonas & Nils Gilje 2003: Being There: An Introduction. In: Frykman, Jonas & Nils Gilje (eds.): *Being There: New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gardner, Gerald T. & Paul C. Stern 2008: The Short List: The Most Effective Actions U.S. Households Can Take to Curb Climate Change, *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50:5.
- Giddens, Anthony 1996: *Modernitetens följder*. (Andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, Anthony 2010: *En skenande värld. Hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. (Andra upplagan). Stockholm: SNS Förlag.

- Gustavsson, Eva 2010: *Rapport: Enkät till 1000 personer i Askersund och Laxå kommuner om attityder till klimatfrågan*.
<http://www.sydnarkemiljo.se/download/18.5b51cd3f12a7f640d4580001181/Enk%C3%A4t+rapport+hela.pdf> (2012-05-30)
- Johansson, Thomas 1988 (2007): 12 Anthony Giddens och det senmoderna. I: Månson, Per (red.): *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Klimatpiloterna 2009: *Projektplan för Klimatpiloterna i Askersund och Laxå kommuner*. [Opublicerat]
- Klimatpiloternas hemsida: <http://www.sydnarkemiljo.se/klimatpiloterna> (2012-03-29)
- Kvale, Steinar 1997: *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lazarus, R., Folkman, S., 1984: *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer.
- Lorenzoni, Irene, Sophie Nicholson-Cole & Lorraine Whitmarsh 2007. Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications. *Global Environmental Change* 17 (2007).
- Lorenzoni, Irene, Nick F. Pidgeon & Robert E. O'Connor 2005: Dangerous Climate Change: The Role for Risk Research. *Risk Analysis*, Vol. 25, No. 6
- Semenza, Jan C., David E. Hall, Daniel J. Wilson, Brian D. Bontempo, David J. Sailor & Linda A. George 2008: Public Perception of Climate Change: Voluntary Mitigation and Barriers to Behavior Change. *American Journal of Preventive Medicine* 2008;35(5).
- Semenza, Jan C., George B Ploubidis & Linda A George 2011: Climate change and climate variability: personal motivation for adaptation and mitigation. *Environmental Health* 2011.
- Swim, Janet K. & Julia C. Becker 2012: Country Contexts and Individuals' Climate Change Mitigating Behaviors: A Comparison of U.S. Versus German Individuals' Efforts to Reduce Energy Use. *Journal of Social Issues*, Vol. 68, No. 3, 2012.
- UNFCCC, 1992: *United Nations Framework Convention on Climate Change*. United Nations, New York. <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. (2012-09-25)

Intervjuer (informanterna har pseudonymer):

- Enqvist, Barbro och Lars 2010: Intervjuade 2010-11-09, Åmmeberg
- Eriksson, Ylva och Mikael 2010: Intervjuade 2010-11-08, Snavlunda
- Lindgren, Gunilla och Sune 2010: Intervjuade 2010-11-11, Laxå
- Marklund, Gunnar 2010: Intervjuad 2010-11-10, Sannerud
- Schenk, Annika och Jan 2010: Intervjuade 2010-11-0, Karintorp
- Ström, Linda 2010: Intervjuad 2010-11-12, Laxå
- Wilén, Johan 2010: Intervjuad 2010-11-12, Åsbro

Bilaga 1: Intervjuguide

1. Presentation av mig själv
2. Presentation av syftet
3. Beskriv en vanlig dag i ditt/ert liv!
4. Ämnesområden – Exempel på återkommande frågor för varje ämne: Vad gör du? Hur gör du? Hur känns det när du gör...? Är det svårt eller lätt? Är det någon skillnad före och efter projektet?

Ämne	Delämne	Exempel på frågor	Kommentar
Mat	<i>Producera/odla</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Odlar du/ni något själva? 	
	<i>Handla</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Var handlar du/ni mat? • Vad handlar du/ni? • Hur gör du/ni när du/ni väljer vara? • Ekologiskt eller vanligt? • Närodlat eller importerat? • Finns det producenter i närområdet? 	
	<i>Äta/Laga</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vad brukar du/ni äta/laga för mat? • Favoriträtter? • Hur tillagas maten? (ugn, mikro, färdigmat, etc.) • Händer det att du/ni lagar färdigmat? När i så fall? 	<p>Vem lagar? Måltiden – alla tillsammans eller efter hur det passar? Skillnad vardagshelg? Är själva måltiden viktig?</p>
Shopping/ Köpa saker/ Konsumtion	<i>Kläder och skor</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Var brukar du/ni handla kläder/saker etc.? • Finns det några bra affärer här i närheten? • Hur väljer du/ni affär – närhet, pris, utbud? • Vart brukar du/ni åka när du/ni ska handla sådant som inte är mat? • Hur ofta åker du/ni och shoppar? • Vad var det senaste du/ni köpte? • För många är shopping ett ”nöje” – är det så för dig/er? 	
	<i>Prylar (precisera, utifrån intryck av hemmet etc.)</i>		
	<i>Tjänster</i>		
Resor	<i>Långa</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Var jobbar du/ni alt. går i skolan? • Vilka platser brukar du/ni åka till? • Hur ofta? • Hur långt är det? • Vilket färdmedel använder du/ni? • Logistik? • Hur brukar dina/era semestrar se ut? 	<p>Fritidsintressen? Utflykter? Vänner och släktingar?</p>
	<i>Korta</i>		
	<i>Jobb</i>		
	<i>Fritid</i>		
	<i>Bil</i>		
	<i>Buss</i>		
	<i>Cykel</i>		
Energi	<i>El</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vilken sorts el har du/ni? • Har du/ni valt aktivt? • Utifrån vilka kriterier (vad var viktigt för dig/er när du/ni valde elleveran- 	

		tör)?	
	<i>Värme</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vilken sorts uppvärmning? • Inomhustemperatur? 	
	<i>Hushållsapparater</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vilka apparater använder du/ni under en vanlig dag? • Hur ofta? • Hur länge står de på? 	Exempel på apparater: tvättmaskin, TV, dator, brödrost, spis, lampor, låg-energilampor etc.
	<i>Vatten</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Dusch/bad, disk, tvätt • Vet du/ni hur mycket vatten du/ni använder? 	
Sopor	<i>Sortera/återvinna</i> <i>Återanvända</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vad och hur? 	
Fritid/Hobbies/Engagemang		<ul style="list-style-type: none"> • Vad gör du/ni på fritiden, förutom Klimatpiloterna? 	Ta reda på vilka andra sammanhang man är en del av
Ekonomi/Pengar	<i>Spara</i> <i>Spendera</i> <i>Placera</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Vad lägger du/ni pengar på? • Är det dyrt att vara klimatsmart? • Spenderar du/ni pengarna annorlunda mot innan projektet? (Ex. dyrare med ekologisk mat etc.) • Brukar du/ni ge pengar till några organisationer? 	
Prioriteringar/Tid		<ul style="list-style-type: none"> • Har sättet du/ni använder din/er tid på förändrats? • Vad är viktigt för dig/er att hinna med? • Vad lägger du/ni mycket tid på? • När helgen kommer och det lugnar ned sig, vad tycker du/ni om att göra då? 	
Bo på landet		<ul style="list-style-type: none"> • Vad är bra med att bo på landet? • Vad är dåligt med att bo på landet? 	
Relationer		<ul style="list-style-type: none"> • Vilka umgås du/ni med? • Vilka människor är viktiga för dig/er i din/er vardag? 	Socialt nätverk, vilka påverkas de av? Gruppträck?
Projektet Klimatpiloterna		<ul style="list-style-type: none"> • Hur kom det sig att du/ni började engagera er i projektet? • Vad ville du/ni få ut av att delta i projektet? 	

Bilaga 2: Presentation av informanterna

Tio hushåll ställde upp som klimatpiloter och här följer en kort presentation av de sju av dessa hushåll som har varit mina informanter och deras livssituation vid tillfället då intervjuerna gjordes. Alla i hushållet nämns och de som deltog i intervjun står med fetstil.

Barbro och Lars Enqvist bor i ett gammalt hus i Åmmeberg, cirka en mil från Askersund. De drev tidigare en handelsträdgård på landet utanför Falun, men sålde den och flyttade till Åmmeberg när Lars gick i pension 2008. Lars jobbade tidigare som golfkonsulent och är fortsatt engagerad i golfen tack vare en projektanställning vid golfbanan i Åmmeberg. Barbro har fortsatt odla sitt trädgårdsintresse, både i den egna trädgården och genom extrajobbet på butiken Kalles Trädgård i Askersund.

Ylva och Mikael Eriksson och deras två söner Gustav 6 år och Isak 3 år bor i ett ganska stor villa i Snavlunda, en by som ligger drygt en mil från Askersund. Mikael kör lastbil och Ylva arbetar som tapetserare med egen ateljé hemma.

Gunilla och Sune Lindgren bor i ett enplanshus i Laxå tätort. Deras två söner är utflugna, men det finns barn hemma ändå eftersom Gunilla arbetar som dagmamma. Sune har ett chefsjobb inom kommunen.

Gunnar Marklund hyr en lägenhet i församlingshemmet mittemot Sanneruds kyrka. Barnen är vuxna och har egna familjer och själv är han änklings sedan två år tillbaka. Han pendlar varje dag cirka tre mil, enkel väg, till Laxå där han arbetar som fastighetsskötare.

Annika och Jan Schenk och deras barn Stefan 17, Elise 15 och Kim 11. De kommer ursprungligen från Holland men flyttade för några år sedan till Karintorp nära Åsbro och tog över ett tomatodlingsföretag. Annika och Jan har nära till jobbet eftersom de bor precis vid växthuset. Kim går i Åsbro skola och hennes äldre syskon går på gymnasiet i Örebro.

Linda Ström och hennes make Martin och barnen Edwin 7 och Emma 5 bor i ett hus i centrala Laxå. De flyttade dit från Örebro för tre år sedan men åker fortfarande dit för jobbet och för att hälsa på vänner. Johan arbetar som IT-konsult på ett kontor i Örebro och Linda arbetar hemifrån som webbdesigner.

Johan Wilén och hans fru Mona och dottern Alva, sexton månader, bodde tidigare i Örebro men flyttade för nästan två år sedan till ett hus i Åsbro, Askersunds kommun. Både Johan och Mona arbetar i Örebro; Johan som projektledare/chef på ett teknikonsultföretag och Mona som informatör på ett annat företag.